

**Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Філософський факультет
Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України
Центр гуманітарної освіти НАН України**

Категорії

**За результатами Всеукраїнського круглого столу
«Читання пам'яті Івана Бойченка – 2022
Людина. Історія. Мир і війна»
(21 жовтня 2022 року)**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ МАТЕРІАЛІВ

**Київ
«Знання України»
2022**

УДК 122(063)
К-29

Рекомендовано до друку
вченою радою філософського факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 7 від 19 грудня 2022 року)

Редакційна колегія:

А. Є. Конверський, д-р філос. наук, проф., акад. НАН України (голова);
А. М. Єрмоленко, д-р філос. наук, проф., член-кор. НАН України;
В. А. Рижко, д-р філос. наук, проф.;
О. В. Яковлева, д-р філос. наук, проф.;
М. М. Рогожа, д-р філос. наук, проф.;
В. В. Зінченко, д-р філос. наук, с.н.с.;
І. І. Маслікова, д-р. філос. наук, доц.;
М. І. Бойченко, д-р філос. наук, проф. (відп. секр).

Адреса редакційної колегії: 01601, Київ, вул. Володимирська, 60,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, філософський
факультет; (+38044) 239 34 57

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір,
точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних
імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати
та редагувати подані матеріали. Рукописи та електронні носії не
повертаються.

К-29 Категорії. За результатами Всеукр. круглого столу «Читання пам'яті
Івана Бойченка – 2021. Людина. Історія. Мир і війна» (21 жовт. 2022 р.):
[Збірник наукових матеріалів] / редкол.: А. Є. Конверський [та ін.]. – Київ :
Знання України, 2022. – 111 [1] с.

ISBN 978-966-316-493-9

УДК 122(063)

*Віталій БРИЖНИК,
доцент кафедри філософії
Національного педагогічного університету
імені Михайла Драгоманова*

**ТЕМА ЦІННОСТІ ЛЮДСЬКОЇ СВОБОДИ
В ПОВОЄННИХ РОБОТАХ АРТУРА КЕСТЛЕРА:
ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНЕ ПРОТИСТОЯННЯ ЗАХІДНОЇ ДЕМОКРАТІЇ
І РАДЯНСЬКОГО АВТОРИТАРИЗМУ**

Моральнісні переконання та філософські позиції британського, за походженням єврейського, політичного журналіста й письменника Артура Кестлера, публіциста й соціального філософа, мають позачасову ідейну цінність для нашої країни, як і будь-які наопрацювання теоретично-емансипаційного характеру. Творчий спадок західного марксиста Кестлера, принципового борця проти радянського тоталітаризму, також і наробки європейських інтелектуалів, загалом усіх західних учених, які у ХХ ст. ґрунтовно дослідили явище східного тоталітаризму та його ідеологію, привертають увагу сучасних освічених українців. Наша країна, найкращі громадяни якої збройно виборюють політичні права та свободи всіх українців, наразі отримує не тільки значну військово-політичну й фінансову підтримку від західних демократичних країн. Сьогодні Україна має також й ідейну підтримку від робіт тих освічених європейців, чия особиста небайдужість та інтелектуальне завзяття духовно мотивують свідому боротьбу українських патріотів проти влади східної деспотії.

Народившись 1905 р. в Будапешті, Кестлер, після юнацького захоплення молодіжним сіоністським рухом, після свого приїзду до Палестини, працює репортером на Близькому Сході у німецькому видавничому концерні Ульштайн; пізніше, за рік до проголошення політичної незалежності держави Ізраїля, публікує книжку *Thieves in the Night* («Крадії вночі») (1946), у якій було накреслено виразні образи тих пасіонарних, освічених особистостей, передусім молодих європейців, які своєю самовідданою працею заклали соціально-політичний підмурок цієї країни. 1931 р. молодий журналіст переїжджає до Берліна, де стає членом комуністичної партії. У середині 30-х рр. молодий Кестлер один рік проводить у Радянському Союзі, що надало йому ґрунтовний культурний матеріал для пізніших літературних робіт, критичних щодо ідеології радянського суспільства – насамперед для книжки *The Age of Longing* («Вік жадання») (1951). Потрапивши 1937 р. під час громадянської війни в Іспанії до катери смертників, Кестлер пізніше, уже у Британії публікує книжку *Reflections on Hanging* («Роздуми про шибеницю») (1956), критичну щодо традиції холодного ставлення до людського життя. Через сталінський терор, через сфальшовані судові процеси сталінського «правосуддя», через ідеологічну

нівеляцію сталінізмом життя окремої людини та її свободи як безумовної цінности Кестлер 1938 р. свідомо пориває з компартією і 1941 р. публікує у Британії, якої дістався із серйозними труднощами, антисталіністський роман *Darkness at Noon* («Ніч ополудні»). Названий твір в інтелектуальному контексті західної культури відбувся як текст-звинувачення політичного тоталітаризму радянсько-сталінського ґатунку, а разом із Орвеловими «1984» та «Скотофермою» був актуалізований як моральнісний вирок тоталітаризму будь-якого ідеологічного штибу.

У повоєнний час Кестлер, отримавши британське громадянство, публікує низку творів різних жанрів – художнього, естетичного, жанру політичної журналістики – книжок, статей та есеїв. Збірка останніх стала першим томом повного зібрання Кестлерових творів, отримавши свою назву *The Trail of the Dinosaur* («Стежка динозавра») від головного політичного есею того періоду.

До робіт тієї тематики належать наступні критичні есеї Кестлера: *A Way to Fight Suspicion* («Спосіб боротьби з підозрами») (1946), ідейна суть якого – критика західноєвропейського марксиста тотальної політичної цензури Радянського Союзу як уособлення закритого суспільства. У наступній роботі *The Challenge of our Time* («Виклик нашого часу») (1947) було протиставлено гуманістичну мораль західного демократичного суспільства дегуманізованій доцільності утилітарного прогресу соціалістичного штибу, ідеологічно ворожого щодо свободи окремої людини. Есей *Land of Virtue and Gloom* («Країна чесноти та мороку») (1947) присвячений критичному розгляду впливу британського суспільства та його культури на політичну практику тодішньої лейбористської партії як владної політичної сили. У статті *The Seven Deadly Fallacies* («Сім смертельних помилок») (1948) ліві переконання людини західної культури були визначені як нездатні протистояти комуністичній ідеології, як внутрішній щодо Заходу, так і зовнішній – радянській ідеології, а отже неспроможні й боронити західну демократію та особисту свободу людини як безумовні культурні цінности. Кестлерові роботи *Land of Bread and Wine* («Край хліба і вина») (1948), *The Little Flirts of St. Germain des Prés* («Маленькі флірти Сен-Жермен-де-Пре») (1949) та есей *A Guide to Political Neuroses* («Гід по політичних неврозах») (1953) присвячені соціально-економічному та соціально-психологічному аналізу суспільної кризи, наявної в повоєнній Франції. Саме в цій украй важливій західноєвропейській країні, яка через свою економічну нестабільність та ідейне засилля філософії екзистенціалізму, що ідеологічно підважує соціальний інститут демократичного врядування цієї країни, стає можливим безперешкодне проникнення в Західну Європу радянського авторитаризму – присутньо ворога західної Свободи. Своє антиутопічне передбачення захоплення радянськими комуністами політичної влади над Францією і духовну неспроможність її громадян та союзників їм протистояти письменник виклав у книжці «Вік жадання».

Політичний есей Кестлера «Стежка динозавра» (1955) безсумнівно можна зрозуміти як рефлексію західного інтелектуала щодо явно морального протистояння західної демократії радянському авторитаризмові [Koestler 1955]. У названій роботі британській публіцист констатував явну очевидність загрози атомної війни, що може розпочатися між західно-демократичними країнами та радянською військовою потугою як результат історичного поступу владних сил.

На переконання Кестлера, через значні географічні відстані, що відокремили одна від одну культури Заходу і Сходу, історично відбулося їхнє моральнісне відокремлення та гальмування на Сході руху суспільної моралі, якому жодним чином не завадив упевнений рух вперед технологічного поступу всього людства. Західні країни, історично відбувшись як відкриті, демократичні суспільства, на думку філософа, мусять військово, навіть через можливість застосування атомної зброї, протистояти закритій суспільності Сходу. Закритій у такий спосіб, що унеможлиблює відкритий контроль арсеналів зі зброєю масового знищення, а отже й ставить усе людство на межу зниження.

Зрозуміши неможливість перемоги однієї сторони в ядерній війні, у війні радянського Сходу проти демократичного Заходу, Кестлер спрямовує своє мислення на ество окремої людини Заходу, яка, минувши історичну добу влади релігії та своєї релігійної ідентичности, своєю новою культурою, насамперед засобом філософії та науки, сформувала національну самосвідомість, нову ідентичність. А головне – така людина історично сформувала своє розуміння себе та сенсу власного життя.

Жодним чином не ліквідувавши прихований у людини потенціал релігійної віри, соціокультурний поступ Заходу, елементом якої є раціоналізована філософією мораль, доходить у своєму русі такої точки буття Заходу, у якій увиразнюється його життєва потреба отримати підтримку від сили духа окремої людини. Достоту останнє, за Кестлером, як уособлення історичної енергії західної культури, спроможне стати на заваді знищенню людства в пеклі атомного протистояння. Філософ запропонував зрозуміти названу енергію як нове божество, яке не дозволить людству піти «стежною динозавра» – шляхом тотального самознищення. Наприкінці есею, коли властива іронія письменника була відсунута вбік його релігійною надією, він пише: «Колись-то ми сподівалися на утопію, тепер, в охололому настрої, ми можемо у кращому разі сподіватися на відстрочку; молитися за час і грати під час; адже якби динозавр навчився мистецтву молитви, єдиним розумним проханням для нього було б, опустившись на свої лускаті коліна, прохати: «Господи, дай мені ще один шанс» [Koestler 1955].

Література

Koestler, A. (1955). *The Trail of the Dinosaur. The Trail of the Dinosaur & Other Essays*. N. Y.: The Macmillan Company. P. 232-253.